

भाषासंस्कारमाध्यम

श्रीमद् नामचैतन्य भानुदास

दि. २२-०९-२००९

दैनिक सकाळ, मुंबई यांच्या सौजन्याने

या भूतलावरील सर्व प्राणिमात्रांमध्ये मानव हा सर्वात प्रगत आणि सर्वश्रेष्ठ प्राणी आहे, हे निर्विवाद सत्य सांगण्याची आवश्यकताच नाही. मानवाच्या प्रगतीत भाषाज्ञानाचं अनन्यसाधारण महत्त्व आहे. भाषा ही अक्षर, शब्द आणि वाक्यांनी बनते. ज्ञानप्राप्तीसाठी, विचार करण्यासाठी आणि आपल्या भाव-भावना दुसऱ्यांपर्यंत पोहोचवण्यासाठी आपण भाषेचा उपयोग करतो. बालपणीच आपल्याला भाषा शिकवली जाते. त्यावेळेपासूनच शिकलेल्या भाषेत आजन्म विचार करण्याची सवय आपल्याला लागते. अगदी स्वप्नातलं संभाषण सुद्धा आपण त्याच भाषेत करतो. आपण इतरही भाषा शिकू शकतो. पण जी भाषा आपण शिकलोच नाही त्या भाषेतील लेखन, वाचन आणि संभाषण आपल्याला अजिबात कळत नाही. समजा, तामीळ, तेलगू, मल्यालम भाषांशी आपला कधीच संपर्क आला नाही तर त्या भाषांतील अक्षरांचा उच्चार आपल्याला कळणार नाही, शब्दांचा अर्थ उमगणार नाही आणि वाक्यांतील भावबोध होणार नाही. याचाच अर्थ शब्दांना, वाक्यांना तसा काहीच अर्थ नसतो. भावार्थबोध होण्यासाठी शब्द तयार केले गेले, तर भाव व्यक्त करण्यासाठी वाक्य बनवली गेली. 'आई' या शब्दात आपुलकी, प्रेम, वात्सल्य सामावलेलं असतं. आई म्हटलं की पालन-पोषण, संगोपन करणारी जननी डोळ्यांपुढे येते. माँ, अम्मा, बा, बिजी, मम्मी या ठिकाणी शब्द कोणताही असो, मातृत्वाचा भाव व्यक्त करण्यासाठी त्या त्या भाषेत तो तो शब्द बनवला गेला. शब्दांच्या समूहानी वाक्य बनतं. त्याच्या उच्चारातून भाव-भावना व्यक्त होते. एखाद्या लहान खट्याळ मुलाला त्याने अयोग्य गोष्ट करू नये हे सांगताना आपण प्रेमाने "तू शहाणा आहेस ना?" असं म्हणतो. त्या मागे 'मग असं करू नकोस' हा भाव असतो. एखाद्याला एखादी गोष्ट करू नकोस असं सांगूनही त्याने केली आणि परिणाम वाईट झाला तरी, "तू शहाणा आहेस ना?" असं आपण म्हणतो. मात्र त्यात 'एवढं सांगितलं पण पटलं नाही ना? त्याचाच हा परिणाम.' हा भाव असतो. मानव हा समाजप्रिय प्राणी आहे. असंख्य लोकांच्या भाव-भावनांचं आदान-प्रदान सतत चालू असतं. मन ही शक्ती संवेदनशील असल्यामुळे इतरांच्या भाव-भावना, विचार ग्रहण केले जातात आणि मनाच्या संस्कारक्षमतेमुळेच त्यांचे संस्कार मनावर होतात. म्हणूनच जशी संगत तसे संस्कार. याचाच अर्थ मनावर होणाऱ्या संस्कारांत भाषेलाही फार महत्त्व आहे. याच सदरात पुढे आपण बाह्य परिस्थितीमुळे मनावर होणाऱ्या संस्कारांचा विचार करू.